

# Slaverne er løs – og på vej mod Øster Hornum



Pastor Hansen

*Frederik Andreas Hansen (1807 – 1890) var sognepræst i Øster Hornum fra 1838 til 1852. Som sognepræst var han medlem af sogneforstanderskabet og har her været en drivende kraft. Fra 1852 til 1883 var han sognepræst i Fraugde på Fyn og fra 1861 til 1880 tillige provst. Han gik for at være en myndig sognepræst.*

*I det tidlige forår 1848 gik en revolutionær bølge over Europa. Startskuddet gik i Palermo på Sicilien og bredte sig hurtigt over det meste af Europa. Kongen blev styrtet i Paris, der var oprør i Berlin, Wien, Budapest og mange andre større byer rundt om i Europa. Det var ønsket om demokrati og tanker om nationalstater, der var drivkraften. Uroen forplantede sig hurtigt også til mindre byer, og i Slesvig-Holsten var det tyske flertal indstillet på at blive tilsluttet det gryende tyske demokrati. Oprøret førte til borgerkrigen 1848 – 50 og senere krigen i 1864. Uroen forplantede sig på den anden side også til Danmark og medførte at kongen, Frederik d. 7., opgav enevælden og den demokratiske grundlov blev indført 5. juni 1849.*

*Det slesvig-holstenske oprør brød ud 23. marts 1848. Kort efter gik rygten, at slaverne (tugthusfangerne) i Rendsborg var blevet løsladt af oprørerne. Med stor fart spredtes "nyheden" om, at slaverne fra straffeanstalten i Rendsborg var brudt ud, og at de nu drog som en hærgende hær op igennem Jylland. Rygterne voksede efterhånden som de spredtes op gennem Jylland. Ude i sogne og landsbyer dannede man vagtværn og fandt gamle våben frem. Løbende fik man nyt om, at "slavehæren" var set snart her og snart dér, og havde gjort skrækelige ugerninger, brændt byer af, smidt børnene ind i flammerne, skudt alle mænd og voldtaget kvinderne efterhånden som de kom frem. Et rygte om at dragonerne fra Randers havde hugget de fleste slaver ned, bragte jubel og lettelse. Sandheden var dog, at slaverne var hverken brudt eller lukket ud. Det hele viste sig at være: Rygter uden hold i virkeligheden!*

*Øster Hornum gik ikke fri af rygtestrømmen, og også her tog man sine forholdsregler. Pastor Hansen har skrevet en fyldig og livfuld beretning om hændelsesforløbet. Historien er, som pastor Hansen skrev den, dog er sproget og stavning i et vist omfang skrevet nutidigt. Vi lader pastor Hansen få ordet.*

## Slavekrigen, som husket af pastor Hansen

Den 31. marts 1848 i dagbrækningen fortalte Jomfru Strætt os at der lige var kommet gennem byen en ridende ekspres fra herredsfogden i Nibe, med bud til sognefogden i Guldbæk om at slaverne fra Rendsborg var brudt ud og spredte sig op gennem Slesvig og Jylland, og at folk måtte være på deres post imod disse marodeurer; således havde ekspresen fortalt, da han red igennem byen. Min kone stod op, men jeg blev liggende, da jeg tænkte, der er en lang vej fra Rendsborg til Øster Hornum, det har vel ikke så stor hast med disse forberedelser. Jeg stod først op hen imod kl. 9 og begyndte at læse med konfirmanderne; det var en fredag. Hen imod kl. 10 kom sognefogden med flere mænd til mig og viste mig herredsfogdens brev, der berettede at slaverne fra Rendsborg var løsladte, at de stormede op i Jylland, havde brændt to byer ved Silkeborg og dræbt 25 mennesker, samt gav ordre til at der skulle stilles vagter ud både dag og nat.

Medens vi forhandler herom, og sognefogden sender bud ud i sognet for at samle folk ved kirken og underrette dem om denne ordre, fortæller jeg dem, at provst Fogh var d. 23. kommet ind til mig på rejse til Viborg, hvor provsterne skulde samles, og at han nogle dage senere var kommet ind til mig på tilbagevejen, havde da fortalt, at folk i Viborg var meget ængstelige, da de soldater som lå der og skulde passe på tugthusfangerne, var draget sønder på, og fangerne havde vist sig urolige, og man tillige havde fundet spor til, at de havde stået i hemmelig korrespondance med slaverne i Rendsborg.

Jeg formodede nu, at det var vore egne fanger i Viborg tugthus, der var brudt ud og, som man sagde, alle vegne hvor de kom frem. havde taget heste hvor de fandt dem og jaget nord på, da vore krigsfolk, der samlede sig nede ved Slesvig, hindrede dem i at drage mod syd. At slaverne fra Rendsborg allerede skulde være kommet op i Jylland, anså jeg ikke for rimeligt, de ville vel snarere være draget mod syd.

Medens vi sidder og ræsonnerer herom, frem og tilbage, kommer sognefogdens medhjælper Jens Nielsen styrtdende ganske forfærdet og forpustet ind til os, da en ny stafet var kommen med budskab om, at pakket allerede var nået til Bislev og Grydsted, og at vi skulde kalde folk sammen, væbnede så godt som de formåede, for at tage imod dem. Nu fik vi travlt, der kunne ikke mere være tale om at læse med konfirmanderne den dag. Jeg gik ind til dem og lod dem gå hjem med den besked, at der skulde være udbrudt slaver eller tugthusfanger, som jog herop efter, og at beboerne, især i énlige steder og gårde, måtte passe vel på, at de ikke pludselig skulde blive overfaldet af dem. Nu hævdede jeg forsamlingen, og gik ud for at tale med folk, der allerede begyndte at samles i præstegården og på kirkebakkene, nogle med forke og enkelte med en gammel bøsse eller andet tilfældigt våben, mange ubevæbnede og flest fruentimmer fra byen. Enkelte ret modige, de fleste helt forfærdede.

Jeg havde på forhånd givet min kone besked og penge, samt ordnet, at alt skulde være beredt for at hun med vore 4 børn, jomfruen og barnepigen kunne køre ad Aalborg til, så snart faren nærmede sig; og da så alt var beredt til en hurtig flugt, fik jeg min gamle hoppe ud af stalden, og red op ad Frendrup Nihøje, hvorfra jeg kunne se mile vidt mod syd, om der var spor af røg og brand, thi der blev almindelig sagt, at hvor de kom frem, brændte de ned for fode. Det var dejligt forårsvejr, og da jeg kom op på bakkerne, så alt så venligt og fredeligt ud, at jeg ganske frimodig vendte tilbage. Jeg red på den gamle skikkelige hoppe "Hjelmen" kaldet, og uden sadde, blot med grime, og gamle Karo, der aldrig før havde set mig ride, fulgte trolig med - men da jeg vendte tilbage i trav, begyndte hunden at gø og springe op ad hoppen, så jeg ikke kunne holde hende, da hun satte i karriere hjem efter. Flere var imidlertid gåede mig i møde ud ad vejen for at høre udfaldet af min rekognoscering. Jeg råbte til dem: "Stands hoppen:" De troede, at jeg kilede på med forsæt, fordi fjenderne var i hælene på mig, men da jeg havde forklaret dem, at det var hoppen, der var løbet løbsk med mig, og at alt så fredeligt ud, fulgtes vi vel fornøjede nedad mod byen.

Imidlertid mødte vi nær ved byen en pige, som gik ad Nibe til; ingen af os kendte hende, da hun var fra et fremmed sogn, men vi interPELLerede hende straks:

"Hvor skal du hen i dag, min bette pige?"

"A skal til Nibe:"

"Tør du da gå derhen, de siger at slaverne har brændt Bislev i nat"

"Aa, herre Jøsses, har de det, de har jo også brændt Sønderup i nat."

Så fik vi da på ny skræk i blodet, og da vi kom ind i byen, hørte vi dette stadfæstet, og flere andre rygter, som var kommet i gang, medens vi var ude. Jeg red hen til Chresten og sagde:

"Spænd for og kør min kone og børnene og jomfru Strætt ad Aalborg til."

Min kone fik yderligere instruks om at tage til Vendsyssel, om slaverne kom til Aalborg, og om de kom over fjorden, da tage til Frederikshavn, og om fornødent derfra over Sverige til København. Foruden vore egne, tog Chresten sin kone og 2 børn med på vognen, i alt 10 personer. Hvordan de fik plads må Gud vide, men de kom da alle med, og da jeg havde set vognen forsvinde bag det østre højedrag, var det som om en tung sten var faldet fra mit hjerte:

"Nu er de da, Gud være lovet, i sikkerhed".

Klokken kunne da vel dengang være mellem 12 og 13. Da jeg nu havde fulgt dem vel udenfor byen, gik jeg tilbage til folkene, der havde samlet sig udenfor skolen og deliberede som de bedst kunne. Vi blev enige om 3 ting: Først blev et par raske karle sendt ud ad Viborgvejen, med pålæg om at rekognoscere ved Hjedsbæk, og derpå bringe os besked om, hvordan det stod til Sønder på. Dernæst blev smeden sat i arbejde med at smede spyd for at vi kunne have noget at væbne os, med, og endelig blev bestemt, at der skulle om natten sættes vagter udenom byen, og laves bavner på forskellige høje til at tænde, når nogen bestemt fare viste sig. Modet, der tidligere havde været noget kleint hos de fleste, begyndte nu stærkt at hæve sig, og det varede ikke lange inden 3 personer, ledet af en gårdsand fra Estrup, der før havde været kavalierist, tilbød sig hver med en dygtig slagel i hånden at ride ud 4 mil,

eller om det skulle vore, lige til Viborg for at se, hvordan sagerne stod. Tilbudet modtoges med tak, og de droge ud omtrent klokken to.



*Øvelse med omdannede leer*

vejen til Ålborg vistnok var åben endnu, samt at min familie var rejst derud for en time siden. De jog af sted til Ålborg.

Lidt senere kom en stafet fra Ferslev, Dal og Volsted sogne med opfordring til os om at rykke ud med koner, børn og vore bedste ejendele og trække med dem over åen, der skiller disse sogne fra Svenstrup og Ellidshøj. Langs den kunne vi da i forening med beboerne i disse sogne og med Ålborg i ryggen forsvare os mod slaverne. De ville modtage os på bedste måde og bære omsorg for vore familier og hvad vi bragte med os.

Her havde vi et nyt bevis på, hvorledes frygten og rygterne voksede som en snebold, jo længere de kom nordpå. Hos os havde dog, da vi først var komne til rolighed, den jyske sejhed gjort sig gældende. Vi var nu fuldt beredte på, det være sig med det gode eller onde, at ride stormen af, værne som bedst vi kunne vor hus og hjem og, om det skulde komme således: "Da dø i vor rede".

Vi afslog enstemmig denne venskabelige indbydelse, der imidlertid bidrog til at styrke vor tillid til os selv og gav anledning til adskillige spottende bemærkninger. Jeg kan i denne anledning ikke undlade at erindre om, at der noget senere, da tyskerne begyndte at rykke op i Jylland, stod i københavnske blade en ganske lignende opfordring til jyderne om, når fjenden nærmede sig, da tage alt hvad de kunne føre med sig over til Sjælland, hvor vi skulde blive modtaget med broderlig kærlighed. Så lidt kendte folk i den ene provins dengang til stemningen og folkekarakteren i de andre provinser, navnlig havde de højere stænder i København et højst indskrænket begreb om jydernes hele tænke- og levevis. Noget som jeg senere fik mange beviser på.

Senere hen på eftermiddagen kom der ganske alene spadserende forbi os ad Nibe til en mand, Chresten Frandsen, som jeg havde særligt bekendtskab til. Han havde været tre gange i Viborg tugthus, og var kommen ud den sidste gang kort før jeg i efteråret 1838 blev præst i Øster Hornum. Han og en gammel kæreste, som han havde haft allerede fra ungdommen af, var de første jeg viede. Dengang var de begge såvel over de 40 år, men gammel kærlighed ruster ikke. Da han nu, efter den gamle lovgivning, vidste at når han stjal fjerde gang, ville han blive dømt til tugthuset på livstid, betroede han mig, at han nu ville blive et bedre menneske, og da jeg vel vidste, at ægteskabet måske nok kunne styrke ham i dette gode forsæt, viede jeg ham kort før jul med den tekst: "Hvor ved du kvinde, om du ikke kan frelse din mand", og havde nu på tiende år set ham standhaftig i sit gode forsæt. Han boede på Guldbæk Hede i den usleste hytte, jeg nogensinde har set; dyrkede år efter år lidt af heden op, tog med hjælp fra fattigvæsenet sin gamle moder i huset, kort sagt blev et nyt menneske, skønt noget af det gamle endnu bestandig rørte sig i ham.

Da jeg så ham så frimodig vandre ad Nibe til, sagde jeg: "Hvor vil du hen i dag, Chresten?"

"A vil til Nibe", svarede han.

"Ved du da ikke, at slaverne er brudte ud?"

"Jo, det ved a nok, men de gør ikke mig noget:"

Dette slog mig og jeg sagde:

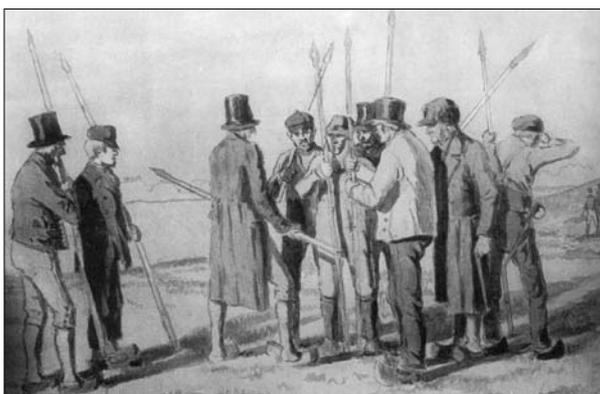
"Ja det kan vel være Chresten; men kom ind til mig, når du kommer tilbage, og fortæl mig, hvordan det står til derude"

"Ja, det skal nok:"

Dermed fortsatte han sin vandring og kom sent på aftenen ind og fortalte, at nu begyndte de at komme i ro igen, for det var nok "Løvn" alt sammen, en tanke, som allerede dengang, ifølge mange forskellige oplysninger, havde begyndt at vinde indgang hos mig, navnlig da vort første rekognosceringskorps var kommen og meddelte, at der i det mindste ikke havde været slaver i Sønderup eller nærmeste omegn.

Da det begyndte at mørknes, drog de fleste hjem efter - og så gik jeg tilbage til præstegården og sagde til den eneste pige, der var i gården: "Lad os nu få det kål, som vi ikke fik i middags". og styrket ved rigeligt kål og flæsk, følede til fulde, at "uden øl og mad duer helt ingen ting", slog jeg mig til ro i mit studerekammer efter dagens møje og besvær. Medens jeg sad der om aftenen, kom nu én, nu en anden, bankede på vinduet og fik gode meddelelser, navnlig efter at vor kavaleripatrolje hen imod midnat var kommen tilbage med den besked, at fire mil sønder på var der ikke spor af slaverne at finde. Da jeg havde meddelt disse beroligende efterretninger til adskillige spørgere, fik jeg endelig lidt rolighed og lagde mig til at slumre en stund.

Kl. 2 kom der imidlertid nye forespørgsler, så jeg kunne mærke, at jeg ikke fik synderlig ro den nat, hvorfor jeg tænkte: Det er bedst, at du går ud og inspicerer nattevagterne. Det var bælgmørkt, og jeg gik bagom haven og vængerne syd på, 60 til 70 alen fra landevejen. Jeg tænkte nemlig: "Kommer de jagende ad landevejen, er jeg vel kendt med terrænet og kan uden fare råbe folk op". Jeg havde nemlig ikke fundet nogen vagtpost på den kant, den var rimeligvis gået til køjs, da den havde hørt det budskab, som vor kavaleripatrolje havde bragt. Ved enden af byen stod jeg stille og lyttede. Jeg troede at høre hestetrav sønder på. Det kom nærmere og nærmere, det var vel en halv snes heste, og da de kom lige ud for mig, råbte jeg over vænget til dem: "Hvem der", frimodig, thi jeg vidste vel, at dersom det var slaverne, der kom ridende, kunne jeg i mørket let salvare mig, inden de kom over to grøfter og gærder med vænget der lå imellem os. Svaret blev imidlertid: "Vi er folk fra Restrup og har været ude sønder på" Jeg bød dem naturligvis straks: "Kom ind i præstegården, at få lidt at leve af", og skyndte mig hjem for at tage imod dem. Nu havde vi jo en god besætning i byen, der var, som jeg skønnede, ti til tolv velberedne om end, som jeg senere så, mindre vel bevæbnede kavalerister. De kom da "bøv-lende" i mørket ind i gården, ødelagde et par unge lindetræer, jeg havde plantet udenfor "rålingen"<sup>1</sup>, og kom da omsider ind. Pigen diskede op med hvad huset formåede af øl, mad og brændevin, og de kom endelig til sæde, så de kunne fortælle som følger:



*Træning af borgervæbninger*

Den foregående nat havde de af budet, der bragte besked fra herredsfogeden i Nibe til stiftamtmanden i Ålborg, fået underretning om slavernes udbrud, og så snart det blev dag, havde Schønau fået hele gårdens mandskab til hest, væbnede som bedst de kunne, og drog med dem ad Nibe til for at høre nærmere besked. Enkelte, især fra Sønderup, hvor de på lignende måde var blevne alarmerede, sluttede sig til dem, så de var en ret anselig flok, da den hen ad morgenen kom til Nibe. Her fandt de næsten hele byens befolkning samlet på torvet, rådslående om hvad de skulde gøre; men ingen af dem havde endnu bestemt sig til at drage ud og se, om slaverne virkelig havde brændt Byrsted, der kun lå en mils

<sup>1</sup> Stuehus

vej fra byen. De var i færd med at uddele nogle gamle geværer samt lidt ammunition, men Schönau, som vel mærkede, at dette vrøvl ville vare længe ved, nødte dem til at overlade hans folk en del af armaturen, og drog ad Byrsted til. Her var ingen slaver, heller ikke i Bislev eller Sønderup, og således drog de da frem, indtil de kom til Løvel Bro lidt over middag, såvel to mil nord for Viborg. Her tog de hvil. Folk og heste fik noget at styrke sig på i kroen, medens broen blev besat, da den var det eneste overgangspunkt på en lang strækning fra Viborg af. Alle som passerede broen blev anholdt og deriblandt en stafet med et tredobbelt forseglet brev fra stiftamtmanden i Viborg til hans embedsbroder i Ålborg. Nød bryder alle love, og Schönau brød uden stor betænkning brevet, der oplyste om at der flere mil sønder for Viborg ikke var slaver at mærke. De, som havde de bedste heste, red nu snart hjemefter til Restrup og Sønderholm. De andre, tolv i tallet, kom lidt senere af sted efter deres ca. syv miles tog om formiddagen, og det var da dem, som ad landevejen nåede op til os kl. 24 om natten. Efter en god times ophold rede de hjem, og da de gode efterretninger, de bragte, straks var udbredte over hele byen, fik jeg ro til at sove et par timers tid.



*Baunen er klar, når fjenden ses*

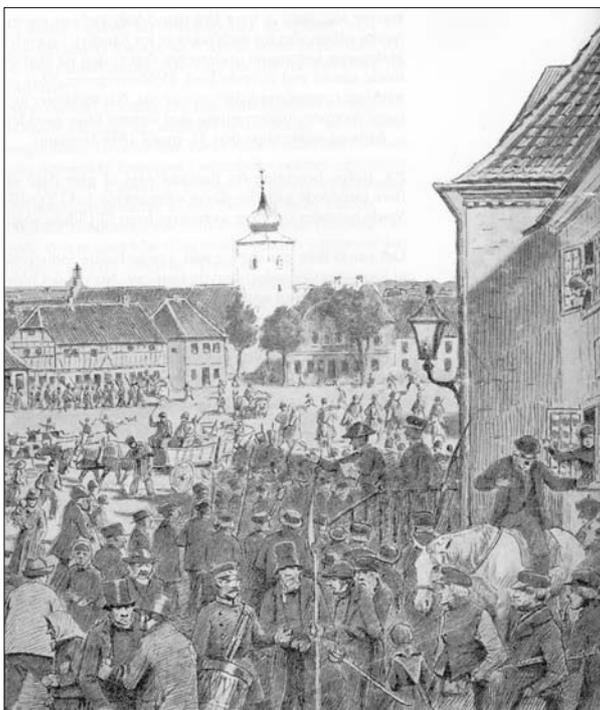
Det var en dejlig forårmorgen, og jeg sendte straks bud til Ålborg, at nu kunne min kone og børn gerne komme hjem igen. Opad formiddagen kom forannævnte gårdmand fra Estrup med et par andre mænd og meddelte, at de nu tog til stiftamtmanden i Ålborg og på vejen ville tage mænd også fra Svenstrup sogn med sig, for at få også sjette og syvende års mandskab indkaldt og væbnet, at de kunne passe på, at ingen marodeur skulde trænge op i landet. Da der imidlertid få dage efter blev taget andre forholdsregler, fandt ingen indkaldelse sted. Vore natteposter faldt hen af sig selv og baverne på Frenstrup Nihøje, på Bradsted banke og Thinghøj, kom heller ikke i brug. De inddroges to til tre dage senere, da man indså, at hele slavekrigen kun havde været panisk skræk. Efterdønningen af denne eksaltation vedvarede dog en tid lang, men fik en anden retning.

Hen ad eftermiddagen kom min kone og børnene velbeholdne tilbage, og det er de af dem oplevede eventyr, som jeg nu må fortælle.

De var den d. 31. trillet ret roligt af sted, indtil de nåede Svenstrup bro ved Viborg landevej, omtrent på det kærstrøg, hvor Skipper Clement i Grevens fejde havde løbet den jyske adel jammerligt i sænk. Her, omtrent en mil sønder for Ålborg, havde man udstillet den første forpost, rimeligvis var det en lignende tanke, der havde foranlediget, at Fersleverne opfordrede os til at hjælpe dem med at forsvare overgangen ved Ferslev bro. Chresten kørte da så sindigt ned mod broen, men omringedes straks af flere spyddragere, der truede med at støde hestene ned for vognen, der imidlertid så meget fredelig ud, med fem til seks børn, fire fruentimmer og kun et voksent mandfolk. De blev da underkastede et strengt forhør, og da de havde gjort rede for hvem de var, og hvorledes det stod til sønder på, fik de endelig lov til at passere.

Jo nærmere de kom til Ålborg, jo mere krigerisk så det ud, og inde i byen var der larm og uro, som i en allerede indtaget by. Hobe af mennesker, bevæbnede og ubevæbnede færdedes op og ned ad gaderne, uden selv ret at vide hvor de ville hen. Endelig nåede de postgården, hvor vi plejede at tage ind, men madammen der, som ellers er et af de mest skikkelige mennesker, ville ikke modtage dem, hele huset var besat - mest med flygtninge, fra øverst til nederst. Endelig da min kone, der vel forstod, når det gjaldt noget alvorligt, at tage folk med trumf, havde talt hende til rette, skaffede hun dem et værelse i en nærliggende gård. Her tumlede de med børnene, af hvilke det ene var stærkt forkølet, til hen imod

aften, da pastor Høsts kone fra Sønderup også kom med sine børn, blev sendt til dem, og de trøstede da hverandre så godt de kunne, *commune naufragiu dulce*<sup>2</sup>, medens børnenes uro, tummel, skrål og skyderi på gaderne ikke lod dem have ro natten igennem. Hen imod morgenstunden kom flere hundrede vendelboer, der også var alarmerede ned til byen. Larmen blev værre og værre, indtil endelig mere beroligende efterretninger indtraf, og folk begyndte at komme i ro igen.



*Amtmanden uddeler ordrer på torvet i Aalborg*

Man sagde at borgerskabet den foregående dag havde samlet sig om morgenen på torvet, at de havde sendt bud op til stiftamtmanden to gange, at han skulde komme ned til dem, men at han havde undskyldt sig, indtil endelig en hel deputation havde hentet ham derned, hvor man imidlertid havde udsprede det rygte, at han var tysksindet og lod ham helligt forsikre, at han var en god dansk mand. Nogle sagde endogså, at han blev nødt til at sværge på det. Den gamle absolutistiske tro på øvrighedens absolutte myndighed fik dengang på flere steder i Jylland et knæk, som den ikke senere forvandt.

Slavekrigens<sup>3</sup> højspændte dage var nu vel forbi, men fuldstændig afspænding fandt dog ikke sted, der var stadig de slesvig-holstenske friskarer. Folkevæbningen levede stadig og myndighederne anså det for formålstjenligt at opmuntre til dannelsen af en væbning.

*Det er imidlertid en anden historie, og den kan blive fortalt ved en anden lejlighed!*

---

<sup>2</sup> Det fælles forlis er sødt

<sup>3</sup> Der kan læses mere om Slavekrigen i ”Den jydsk Slavekrig”, skrevet af Lønborg Friis 1898 og i ”Slavekrigen i Jylland” 1848 af Torsten Friis 1998. Begge bøger kan lånes på Nordjyske landsbibliotek.